

พระธรรมเทศนา เรื่อง ปุณณกถา
โดยพระศากยวงศ์วิฑูรย์ (อนิล ธมฺมสาภิโย)
ณ พระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร
วันเสาร์ที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๗
เวลา ๐๙.๓๐ น. – ๑๐.๓๐ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. (3 จบ)

ปุณณเมว โส ลิกฺขะเยย	อายุตคฺคํ สุขุทฺธยํ
ทานญจ สมจริยญจ	เมตตจิตฺตญจ ภาวเย
เอเต ธมฺเม ภาวยิตฺวา	ตโย สุขสมฺพุทฺธเย
อပ္พยาปชฺชํ สุขํ โลกํ	ปณฺทิตो อูปปชฺชตีติ ฯ

บัดนี้ จักแสดงศาสนธรรม อัมมะคือคำสั่งสอนของสมเด็จพระบรมศาสดา เพื่อให้สำเร็จประโยชน์แห่งการฟังธรรม ตามสมควรแก่วันธรรมสวนะ คือวันเป็นที่ฟังธรรม อันเวียนมาถึงเช้า.

ธรรม ตามศัพท์แปลว่า ทรงไว้ ดำรงไว้ หมายถึง ทรงตัวเอง หรือ ดำรงตัวเอง คือ ดำรงความเจริญอยู่เสมอ ไม่มีเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้น จึงมีคำอธิบายโดยปริยายอีกทางหนึ่งว่า ธรรมนั้นก็หมายถึง สัจจะ ที่เราแปลว่า ความจริง คำว่าสัจจะ ที่เราแปลว่าความจริง นั้น ก็เป็นการแปลตามความหมาย แต่โดยพยัญชนะ คือ ถ้อยคำ **สัจจะ** แปลว่า สิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่ หรือว่าสภาพที่มีอยู่ สภาพที่เป็นอยู่ ก็หมายความว่าไม่เปลี่ยนแปลงไปนั่นเอง ฉะนั้น โดยความสิ่งใดที่ทรงอยู่ ดำรงอยู่ สิ่งนั้นก็มิใช่ เป็นอยู่ หรือว่าสิ่งใดที่มีอยู่ เป็นอยู่ สิ่งนั้นก็ทรงอยู่ ดำรงอยู่ โดยนัยนี้ คำว่าธรรม กับคำว่า สัจจะ จึงมีความหมายเป็นอันเดียวกัน ฉะนั้นธรรมที่มีความหมายว่าทรงอยู่ ดำรงอยู่ คือมีอยู่ เป็นอยู่นี้ จึงได้แก่สัจจะ เรียก รวมกัน ว่า **สัจจธรรม** แปลว่าธรรมคือความจริง นั่นเอง

ธรรมคือสิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่ อันหมายถึง สัจจะที่เราทั้งหลายแปลกันว่าความจริง ก็ เพราะว่าสิ่งที่เป็นความจริงนั้น ก็ต้องเป็นสิ่งที่มิใช่ เป็นอยู่ คือว่าเป็นสิ่งที่ทรงอยู่ ดำรงอยู่ นั่นเอง ธรรมะคือสัจจะ หรือสัจจธรรมนี้ ก็ได้แก่ **ธรรมดา** เป็นของที่มีอยู่ประจำโลก พระพุทธเจ้าจะทรงอุบัติขึ้นหรือไม่ทรงอุบัติขึ้น คือว่าจะมีผู้ตรัสรู้พระธรรม หรือว่าไม่ตรัสรู้พระธรรม ธรรมคือธรรมดานี้ ก็มีอยู่ เป็นไปอยู่

ในข้อนี้มีพระสูตรแสดงไว้ว่า ธาตุ นั้น คือ ธรรมฐิติ ความตั้งอยู่ของธรรม ธรรมนิยาม ความกำหนดแน่ของธรรม ตั้งอยู่ มีอยู่ พระตถาคตพุทธเจ้าทั้งหลาย จะทรงอุปบัติขึ้น หรือไม่ทรงอุปบัติขึ้นก็ตาม ธาตุนั้น คือธรรมฐิติธรรมนิยามก็มีอยู่ดำรงอยู่ แต่ว่าเมื่อพระตถาคตพุทธเจ้าทั้งหลายทรงอุปบัติขึ้น คือว่าได้ตรัสรู้พระธรรม ก็จำแนกแจกแสดงเปิดเผย กระทำให้รู้ซึ่งธาดุนั้น คือธรรมฐิติ ธรรมนิยามนั้น ในพระสูตรนี้ ได้แสดงชี้ไว้ว่า ธาตุนั้นคือธรรมฐิติ ธรรมนิยาม ที่ตั้งอยู่ดำรงอยู่ว่าอย่างไร ได้แก่อะไร ก็ได้แก่ สังขาร คือสิ่งปรุงแต่งทั้งปวงไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา มิใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น การที่ใช้สำนวนว่า แสดงพระธรรมเทศนา ก็หมายถึง เทศนา คือชี้ให้เห็น ธรรมะ คือสิ่งที่ดำรงอยู่ มีอยู่ นั่นเอง

ประโยชน์ของการฟังธรรมนั้น ย่อมมีดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงไว้ ว่าอานิสงส์ผลของการฟังธรรมย่อมมี คือ ผู้ฟังย่อมได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟัง สิ่งใดที่เคยฟังแล้วยังไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด บรรเทาความสงสัยเสียได้ ทำให้ความเห็นให้ถูกต้องได้ จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส.

อันตา หูเป็นต้น อันเป็นอายตนะภายในของทุก ๆ คน ย่อมเป็นทวารคือช่องทางรับอารมณ์คือเรื่องต่าง ๆ เข้าสู่จิตใจอยู่เสมอ เพราะว่าตาย่อมเห็นรูปอะไรต่าง ๆ หูย่อมได้ยินเสียงอะไรต่าง ๆ จมูกย่อมทราบกลิ่นต่าง ๆ ลิ้นย่อมทราบรสต่าง ๆ กายย่อมทราบไผฏฐัพพะคือสิ่งที่กายถูกต้องต่าง ๆ มโนคือใจย่อมรู้ย่อมคิดเรื่องราวต่าง ๆ เพราะฉะนั้นโดยปกติจิตจึงรับเอาเรื่องต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นอารมณ์เข้ามาสู่จิตใจ ทำให้เกิดราคะ ความติดใจยินดีบ้าง หรือโลภะ ความโลภอยากได้บ้าง ทำให้เกิดโทสะ ความโกรธแค้นขัดเคืองบ้าง ทำให้เกิดโมหะ ความหลงถือเอาผิดต่าง ๆ บ้าง เพราะฉะนั้น จิตนี้จึงประกอบด้วยอารมณ์และกิเลสต่าง ๆ ดังเช่นที่กล่าวมา อยู่เป็นประจำใจ มาเป็นนิเวศน์อยู่ในจิตใจ คือเป็นเครื่องกั้นจิตไว้ ไม่ให้ได้สมาธิและไม่ให้ได้ปัญญา.

เพราะฉะนั้น วิธีที่จะแก้อย่างหนึ่งก็แก้ด้วยการฟังธรรมนี้เอง หรือว่าอ่านหนังสือธรรม โดยใช้ตาอ่านหนังสือซึ่งแทนเสียง หรือใช้โสตคือหู ฟังเสียงโดยตรง ธัมมะที่แสดงทั้งปวงเหล่านี้ พระธรรมกถึกคือพระผู้แสดงธรรมย่อมแสดงตามพระธรรม ซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ธัมมะซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านี้ ก็ล้วนเป็นธัมมะที่เป็นไปเพื่อลดละ เพื่อกำจัดราคะหรือโลภะ โทสะ โมหะทั้งนั้น ทำให้จิตนี้พ้นนิเวศน์ คือพ้นจากเครื่องกั้นให้ไม่ได้สมาธิ ให้ไม่ได้ปัญญา อย่างธรรมดาสามัญผู้ฟังธรรมเมื่อตั้งใจฟัง จิตย่อมได้สมาธิ คือจิตใจย่อมตั้งมั่นอยู่ในเสียงซึ่งแสดงธรรม และเมื่อจิตมีสมาธิตั้งมั่นอยู่ในเสียงซึ่งแสดงธรรม ได้ฟังธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้ อันพระธรรมกถึกนำมาแสดง ก็ย่อมได้ปัญญาคือความรู้ในธรรมที่แสดง และในขณะที่กายวาจาพร้อมทั้งใจ มีความสำรวม เช่นว่านั่งอยู่ในอาการที่สำรวม สำรวมกาย สำรวมวาจาสำรวมใจเพื่อฟังธรรม ความสำรวมนี้ก็เป็น

ศีล เพราะฉะนั้น การฟังธรรมจึงถือว่าเป็นการปฏิบัติธรรม คือศีลสมาธิ และปัญญา ไป ด้วยในขณะเดียวกันนี้ จึงเป็นอานิสงส์ของการฟังธรรมที่ทุก ๆ คนย่อมได้ด้วยกันทั้งนั้น

พระพุทธภาษิตที่ยกขึ้นไว้เป็นบทอุเทศ ณ เบื้องต้น ซึ่งมีที่มาในพระสูตรตันตปิฎก ขุ ททกนิกาย อิติวุตตกะ ว่า ปุณณเมว โส ลิกุเขยฺย เป็นต้น แปลความว่า “ผู้ใฝ่ประโยชน์ ควรศึกษาบุญนี้แหละ ซึ่งมีผลกว้างขวางยิ่งใหญ่ อำนวยสุขให้ คือควรเจริญทาน ควร พัฒนาความประพฤติที่ชอบธรรม และควรเจริญเมตตาจิต ครั้นเจริญธรรม 3 ประการนี้ อัน เป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดความสุขแล้ว บัณฑิตย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน” ดังนี้

พระพุทธภาษิตนี้เป็นพระพุทธภาษิตที่แสดงผลของบุญ ว่าบุคคลผู้ศึกษาบุญ ซึ่งมีผล กว้างขวางยิ่งใหญ่ อำนวยสุขให้ ด้วยการเจริญทาน พัฒนาความประพฤติที่ชอบธรรม และ เจริญเมตตาจิต ก่อให้เกิดความสุข และบุคคลผู้นั้นย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน ดังนี้

“บุญ” เป็นคำธรรมที่สำคัญคำหนึ่งในพระพุทธศาสนา ยิ่งเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามา รุ่งเรืองในสังคมไทย คำว่า “บุญ” ก็ยิ่งมีความสำคัญโดดเด่นเป็นพิเศษ แม้เมื่อสังคมเห็นห่าง ออกไปจากเนื้อหาสาระของพระพุทธศาสนา คนทั่วไปไม่มีโอกาสศึกษาหาความรู้ความ เข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แต่คำว่า “บุญ” ก็ยังเป็นคำสามัญในสังคมไทย ที่ คั่นปากชื่นใจและถูกนำมาใช้นามอ้างอิงกันอยู่เสมอ แม้ว่าความหมายที่เข้าใจนั้น อาจจะलग เลือนหรือคลาดเคลื่อนออกไปจากหลักการที่แท้จริง

อันคำว่า “บุญ” นั้น ได้มีพระพุทธภาษิตตรัสไว้ ซึ่งแปลความว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทานทั้งหลายอย่ากลัวต่อบุญเลย บุญเป็นชื่อของความสุข” ตามพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้นี้ เป็นบุญส่วนผล แม้พระพุทธภาษิตที่ยกไว้เป็นบทอุเทศคือบทตั้งสำหรับเทศนาในวันนี้ ก็ แสดงถึงบุญทั้งที่เป็นส่วนเหตุและส่วนผลเช่นเดียวกัน ส่วนบุญที่เป็นส่วนเหตุ นั้น ได้แก่ บุญญกิริยาวัตถุ คือวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งการกระทำบุญทั้งหลาย โดยย่อก็ได้แก่บุญญกิริยา วัตถุ ๓ คือ ทานมัยบุญญกิริยาวัตถุ ที่ตั้งแห่งการกระทำบุญอันสำเร็จด้วยทาน สीलมัยบุญญ กิริยาวัตถุ ที่ตั้งแห่งการกระทำบุญอันสำเร็จด้วยศีล ภาวนามัยบุญญกิริยาวัตถุ ที่ตั้งแห่งการ กระทำบุญอันสำเร็จด้วยภavana

บุญที่เป็นส่วนเหตุนี้ อาจจะจับความได้ตั้งแต่คำแปลของศัพท์ว่า บุญ ที่แปลว่า ชำระฟอกล้าง บุญที่เป็นส่วนเหตุ นั้น ก็ได้แก่ ที่ตั้งแห่งการกระทำบุญหรือการกระทำบุญ นั้นเอง ทุก ๆ อย่างล้วนเป็นเครื่องชำระฟอกล้าง เป็นเครื่องชำระฟอกล้าง ล้างอะไร ก็คือ เป็นเครื่องชำระฟอกล้างจิตใจนี้เอง จิตใจนี้เป็นอย่างไรจึงต้องชำระฟอกล้าง ก็เพราะจิตใจนี้ คลุกเคล้าประกอบด้วยอารมณ์และกิเลสทั้งหลาย ดังได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า บุญ ในพระพุทธศาสนา หาได้มีความหมายอย่างที่เราทั่วไปเข้าใจไม่ บุญ หาได้หมายถึง การลงทุน เพื่อได้มาซึ่ง พร หรือ ความปรารถนาต่าง ๆ ไม่

มีข้อควรสังเกตในคาถาพุทธภาษิตบทอุเทศนี้ อย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) พระพุทธองค์ตรัสว่า “**ควรศึกษาบุญ**” คือ ควรฝึก ควรหัด ควรหมั่นทำ แสดงว่าบุญเป็นคุณสมบัติที่ควรศึกษา คือ ควรพัฒนาก้าวหน้าสูงขึ้นไป ไม่ใช่หยุดอยู่แค่เดิมและขึ้นเดิม ใน 3 ชั้นแห่งทาน ศีล ภาวนา 2) การทำบุญทั้ง 3 ชั้นนั้น ว่าโดยภาพรวมจะเห็นว่าทรงเน้นการอยู่ร่วมกันด้วยดี ด้วยการเกื้อกูลกันในสังคม เป็นพื้นฐานก่อน โดยเพื่อแผ่แบ่งปันกัน คือ ทาน ไม่เบียดเบียนกัน คือ ศีล และในชั้นภาวนา ทรงเน้นให้เจริญเมตตา คือความรักความหวังดี อยากให้คนอื่นเป็นสุข ให้ทำประโยชน์แก่กัน คือ เมตตา และ 3) ผลจากการศึกษา คือพัฒนาบุญทั้ง 3 นี้ ก็จะเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน

ว่าที่จริง การที่พระพุทธเจ้าตรัสยก “**ทาน**” ขึ้นเป็นหลักการทำบุญข้อแรก ก็แสดงอยู่ในตัวแล้วว่าทรงเน้นการเกื้อกูลกันในสังคม แต่ก็ต้องถามต่อไปอีกว่า เหตุใดการเกื้อกูลกันในสังคม จึงต้องเริ่มต้นด้วยทาน ด้วยการยกทานขึ้นตั้งเป็นข้อแรก พระพุทธศาสนาเน้นความสำคัญของวัตถุ แต่พร้อมกันนั้น การที่พระพุทธเจ้าตรัสทานั้นไว้ในหลักบุญกิริยา 3 ที่รวมกันเป็นชุด โดยมีศีล และภาวนา มาต่อ ก็เป็นการบอกถึงขอบเขตความสำคัญของวัตถุพร้อมทั้งสอนให้รู้จักใช้ประโยชน์จากวัตถุให้ถูกต้องด้วย

วัตถุหลากหลาย โดยเฉพาะปัจจัย 4 เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเป็นพื้นฐานที่มนุษย์ต้องอาศัยเพื่อก้าวต่อไปในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามที่สูงขึ้นไป สังคมที่ดี จึงต้องวางระบบจัดสรร เพื่อเป็นหลักประกันให้มนุษย์ทุกคน ที่เป็นสมาชิกของสังคมนั้นมีวัตถุโดยเฉพาะปัจจัย 4 นั้น เพียงพอแก่ความเป็นอยู่และเป็นพื้นฐานที่จะพัฒนาชีวิตให้ก้าวสูงขึ้น

ในหลักการของพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า “**ธรรมวินัย**” นั้น ส่วนที่เรียกว่า วินัย ของพระภิกษุได้ให้ความสำคัญอย่างมากแก่การจัดสรรและปฏิบัติต่อวัตถุ โดยเฉพาะปัจจัย 4 นี้ ส่วนในสังคมใหญ่ของชาวบ้าน “**ทาน**” ก็เข้ามา ณ จุดนี้ด้วยเหตุผล 2 ประการ

1) **ด้านบุคคล:** เนื่องจากความเป็นในการที่จะอยู่รอดและหาความสุข มนุษย์ทั้งหลายต่างก็ดิ้นรนแสวงหาวัตถุเสพบริโภคนั้น เมื่อทำเช่นนั้นอยู่เสมอ ก็จะเกิดความเคยชินของจิตใจ ที่มุ่งจะหาและคิดจ้องแต่จะได้ จะเอา ตอกย้ำความเห็นแก่ตัว และถ้าทุกคนเป็นอย่างนั้น ก็จะมีแต่ความขัดแย้งแย่งชิงเบียดเบียนกัน เพื่อสร้างดุลยภาพขึ้นในจิตใจของคน ให้มีความคิดที่จะให้ขึ้นมากับความคิดที่จะได้ จะเอา จึงให้มีหลัก “**ทาน**” ขึ้นมา เป็นการฝึกฝนขัดเกลาพฤติกรรม และจิตใจของมนุษย์ พร้อมกันนั้นก็เป็นการสร้างดุลยภาพขึ้นในสังคมไปพร้อมกันด้วย

2) **ด้านสังคม:** ในการแสวงหาวัตถุ เช่นปัจจัย 4 นั้น มนุษย์มีโอกาส มีกำลัง มีสติปัญญาความสามารถไม่เท่ากัน เมื่อต่างคนต่างมุ่งแต่จะหาจะได้จะเอาคนที่มีโอกาส-กำลัง-ความสามารถมากกว่า ก็จะได้เปรียบ กอบโกยเอามาให้แก่ตน ตลอดจนข่มเหง รังแกครอบงำ

ผู้อื่น ส่วนคนที่ด้อยโอกาส-กำลัง-ความสามารถ ก็จะถูกกดขี่และกดขี่กัน มีความทุกข์มากและก็ต้องคอยหาทางแอบแฝงแย่งชิงเอาจากคนที่มั่งมีกว่า และคนที่มั่งมีนั้น ก็หาเป็นสุขได้จริงไหม เมื่อมองโดยรวม ก็คือ เป็นสังคมแห่งการเบียดเบียน

ด้วยเหตุนี้ นอกจากจะต้องมีการจัดตั้งวางระบบระเบียบในการอยู่ร่วมและสัมพันธ์กันไม่ให้คนละเมิดต่อกัน ด้วยกฎหมาย ข้อบังคับ หรือกติกาต่าง ๆ คือวินัยในขั้นของศีลแล้ว สิ่งที่เป็นพื้นฐานยิ่งกว่านั้น ก็คือ การปฏิบัติต่อวัตถุ เช่นปัจจัย 4 นั้นเอง ให้เป็นเครื่องเกื้อหนุนความอยู่ดีร่วมกัน แทนที่จะให้วัตถุกลายเป็นเหตุแห่งการเบียดเบียนกัน ดังนั้น “ทาน” จึงเข้ามาทำหน้าที่นี้ เพื่อให้มีการแบ่งปันวัตถุแก่กัน ช่วยให้ผู้อยู่ด้อยโอกาส-กำลัง-ความสามารถ ก็เป็นอยู่ได้ และผู้มั่งมีก็อยู่เป็นสุขไม่ต้องหวาดระแวง ทำให้สังคมร่มเย็น มีสันติสุข

การปฏิบัติที่ถูกต้องต่อวัตถุ คือ ให้มันเป็นพื้นฐานที่เราจะได้อาศัยในการที่จะนำชีวิตและสังคมก้าวขึ้นสู่ความดีงามและการสร้างสรรค์ที่สูงขึ้นไป ดังที่ทางพระพุทธเจ้าทั้งหลายว่า “ปัจจัย” บ้าง “นิสสัย” บ้าง คือมิใช่ให้ความพรุ่งพร้อมทางเศรษฐกิจเป็นจุดหมาย แต่ให้เป็นเครื่องอาศัยเกื้อหนุน หรือเป็นตัวเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตที่ประเสริฐ และการสร้างสรรค์สังคมที่เป็นสุข ต้องย้ำกันให้มากกว่า เราจะต้องมองวัตถุหรือความเจริญพรุ่งพร้อมทางเศรษฐกิจเป็น “ปัจจัย” คือเป็นเครื่องเกื้อหนุนให้เราก้าวขึ้นสู่ประโยชน์สุขความดีงามที่สูงขึ้นไป ไม่ใช่เป็นจุดหมาย

ถึงตอนนี้ ทาน จึงเข้ามาอยู่ในระบบการพัฒนามนุษย์ที่มีองค์รวม 3 ซึ่งเรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ โดยมีบุญกิริยาข้อที่ 2 และ 3 มาประสานและรับช่วงต่อ ทาน เป็นบุญกิริยา คือการทำบุญ ซึ่งแปลง่าย ๆ ก็คือการทำความดี เพราะบุญ แปลว่า ความดี แต่โดยตัวศัพท์เอง “บุญ” แปลว่า 1) เครื่องชำระ สิ่งที่ทำให้สะอาด หรือคุณสมบัติที่ทำให้บริสุทธิ์ 2) คุณสมบัติที่ทำให้เกิดภาวะที่น่าบูชา คือ ควรยกย่องนับถือ.

ดังนั้น ทาน นอกจากเป็นเครื่องเกื้อหนุนสังคมในทางวัตถุด้วยการกระจายกันบริโภคให้ทั่วถึงกัน ลดความกดดันในสังคม และยึดเหนี่ยวสังคมให้มีเอกภาพให้คนเป็นอยู่โดยไม่ต้องเบียดเบียนแย่งชิงกัน เป็นเครื่องสนับสนุน “ศีล” แล้ว ก็ช่วยให้ก้าวต่อไปใน “ภาวนา” ด้วย เริ่มด้วยเป็นปัจจัยต่อกันกับเมตตา พร้อมกับพัฒนาความสุข เมื่อคิดจะได้จะเอา เราจะมองหรือจ้องไปที่วัตถุแล้วพร้อมกันนั้นก็เกิดความรู้สึกหวาดระแวงต่อคนอื่น ทำให้เกิดทัศนคติต่อเพื่อนมนุษย์แบบเป็นคู่แข่งหรือเป็นปฏิปักษ์ การคิดจะได้จะเอา จึงเป็นปัจจัยแก่โทสะ ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้ง แล้วทุกข์และปัญหาก็ตามมา แต่เมื่อคิดจะให้ เราจะมองไปที่คน จะเห็นหน้าตา เห็นสุขทุกข์ และความต้องการของเขา ความเข้าใจเห็นใจจะเกิดขึ้น แล้วก็จะเกิดเมตตา (ความต้องการให้เขาเป็นสุข) และกรุณา (ความต้องการให้เขาพ้นจากทุกข์)

เมื่อเกิดความต้องการใหม่นั้น คือ ความต้องการให้คนอื่นพ้นจากทุกข์ (กรุณา) และความต้องการให้เขาเป็นสุข (เมตตา) เราก็หาทางสนองความต้องการนั้นของเรา ด้วยการ

พยายามช่วยให้เขาพ้นจากทุกข์และมีความสุข และเมื่อนั้น การให้แก่เขาก็กลายเป็นการสนองความต้องการของเรา แต่เป็นความต้องการที่เป็นบุญเป็นกุศล ที่เรียกว่า เมตตากรุณา และเมื่อได้สนองความต้องการนั้นแล้ว เราก็มีความสุข ถึงตอนนั้นการให้ก็กลายเป็นความสุข

โดยนัยนี้ ทานบุญกิริยา คือ การทำบุญด้วยการให้ จึงเป็นปัจจัยแก่ภาวนา ในด้านการพัฒนาจิตใจซึ่งทำให้เกิดทั้งเมตตา กรุณา และความสุข และความสุขนั้นก็มีความสุขทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งผู้รับก็เป็นสุข และผู้ให้ก็มีมีความสุข เสริมสร้างมิตรระหว่างกัน ต่างจากความสุขจากการได้ ซึ่งเป็นความสุขแบบแบ่งแยกและแก่งแย่ง ที่ฝ่ายหนึ่งได้ อีกฝ่ายหนึ่งก็เฉยหรืออดฝ่ายหนึ่งสุข อีกฝ่ายหนึ่งทุกข์ เมื่อทั้งสองฝ่ายเป็นสุขด้วยกัน ก็คือโลกนี้เป็นสุข บุญจึงเป็นคุณสมบัติที่นำมาซึ่งความสุข ดังพุทธพจน์ว่า สุขสเสตํ ภิกขเว อธิวณํ อธิฐสฺส กนฺตสฺส ปิยสฺส มนาปสฺส ยทิทํ ปุณฺณานิข (ขุ.อิตติ. 25/200/240) แปลว่า : “ภิกษุทั้งหลาย คำว่าบุญนั้นเป็นชื่อของความสุข ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ” พร้อมกันนั้น บุญชั้นภาวนา ซึ่งในกรณีนี้ คือเมตตากรุณาและมีความสุข ก็ย้อนกลับมาเป็นปัจจัยแก่ทาน ทำให้เต็มใจและมีความสุขพร้อมที่จะให้ยิ่งขึ้น

จะเห็นว่า การทำบุญที่เรียกว่าทานนี้ ก็คือการช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้านปัจจัยยังชีพ และวัตถุเครื่องใช้สอยต่าง ๆ แก่เพื่อนมนุษย์ ตลอดจนสัตว์ร่วมโลกทั้งหลาย ซึ่งเป็นการยึดเหนี่ยวสังคม ที่เรียกว่า สังคหะ/ทำให้สังคมมั่นคงและมีเอกภาพ พร้อมกันไปกับการฝึกฝนพัฒนาตนเอง ที่เรียกว่าสิกขา/ศึกษา

บุญในข้อทานนี้โดยทั่วไป จะทำใน 2 กรณี คือ 1. เพื่ออนุเคราะห์ คือ ช่วยเกื้อหนุนคนตกทุกข์ได้ยาก อดอยาก ยากไร้ ชาติแคลน หรือประสบภัยพิบัติให้เขามีโอกาสเป็นอยู่และตั้งตัวขึ้นมา

2. เพื่อบูชาคุณ คือ ให้เพื่อยกย่องเชิดชูผู้มีพระคุณ เริ่มแต่พ่อแม่ หรือผู้มีคุณธรรมความดี ที่จะนำคนก้าวไปในการทำความดี และเป็นแบบอย่างแก่สังคม และสนับสนุนผู้ที่ทำคุณประโยชน์ให้มีความได้ยิ่งขึ้นไป นอกเหนือจากนี้ไปก็เป็นการให้เพื่อแสดงน้ำใจสงเคราะห์กันตามปกติ ด้วยเมตตาไมตรี เช่นชาวบ้านแต่ก่อน วันไหนทำกับแกงแปลก ๆ ก็แบ่งเอาไปให้เพื่อนบ้านใกล้เคียง ในสมัยโบราณ บางท่านถึงกับถือเป็น วัตร คือข้อปฏิบัติที่ต้องทำเพื่อฝึกตนเป็นประจำ ว่า ทุกวันตื่นนอนขึ้นมาแล้ว ถ้ายังไม่ได้ให้อะไรแก่ใคร จะยังไม่รับประทานอาหาร ถ้าถืออย่างจริงจัง จะเป็นส่วนหนึ่งของการบำเพ็ญบารมี

บุญในความหมายส่วนผล คือการได้สุข เป็นเป้าหมายสูงสุดของสรรพสัตว์ อาจต่างกันที่วิธีการได้มาซึ่งความสุขเท่านั้น ความสุขนั้นมีอยู่หลายระดับ ตั้งแต่ความมั่งคั่ง การรู้จักบริโภค การไม่มีหนี้ การมีอาชีพสุจริต จนถึงความสุขที่เกิดจากจิตที่สงบ และความสุขสูงสุดคือการดับทุกข์ คือนิพพาน ในชีวิตโลกียวิสัย ความสำเร็จในชีวิตครอบครัวและการทำงาน เป็นความสุขอันน่าปรารถนาของทุกคน เพราะฉะนั้น ความสำเร็จ ก็เป็นอีกชื่อหนึ่งของความสุข

คือ บุญ นั้นเอง ที่สำคัญก็คือว่า บุญ หรือ ความสุขสำเร้จนั้นได้มาได้อย่างไร สำหรับเรื่องนี้ พระลั้มาลั้พุทธเจ้าได้ตรัสสอนขั้นตอนการพัฒนาบุญไปสู่การบริหารชีวิต เพื่อให้เกิดความสำเร้จไว้อย่างครบถ้วน ภายใต้ห้วข้อธรรมที่เรียกว่า บุญญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการดังนี้.

๑. ทาน (Generosity) การกระทำบุญอันสำเร้จด้วยทานข้อแรก อันคำว่า “ทาน” นั้น แปลว่าให้ เป็นชื่อของกิริยาที่ทำทาน แปลว่าการให้ เป็นชื่อของวัตถุที่ให้แปลว่าวัตถุที่ให้ เป็นชื่อของเจตนา แปลว่าเจตนาเป็นเหตุให้ คุณธรรมพื้นฐานของการสร้าง ความสุขสำเร้จคือ การให้ การแบ่งปัน การมีจิตใจเอื้อเฟื้อเกื้อกูล เพราะอุปนิสัยของการให้ย่อมทำให้จิตใจของผู้ให้ตั้งอยู่ที่ประโยชน์ส่วนรวม มีผลทำให้เป็นที่รักของทุกคน ในสังคมและจิตของตนก็สะอาดมากขึ้นด้วย เพราะฉะนั้น ความสำเร้จที่ชื่อว่า บุญ ย่อมเกิดได้ด้วยการให้ทาน เริ่มแต่ให้วัตถุ ให้อภัยทาน และให้ธรรมทาน
๒. ศีล (Well-Behaved) การทำตัวเป็นปกติธรรมดา หรือการประพฤติอยู่ในคลองธรรม คือมีศีลเป็นคุณธรรมของการอยู่ร่วมกัน ศีลทุกข้อนำไปสู่ความลั้พันธ์ที่ดีระหว่างตน กับสังคม เป็นกลไกควบคุมพฤติกรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นเอง ดังนั้น ความสำเร้จที่ชื่อว่า บุญ ย่อมตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งศีล
๓. ภาวนา (Mental Development) การทำให้มีขึ้น ให้เป็นขึ้น คือการฝึกอบรมจิต เจริญปัญญาเป็นคุณธรรมสำคัญที่ทุกคนต้องมี เพราะปราศจากการอบรมจิต เจริญปัญญา ย่อมนำพาสังคมไปในทางที่ผิด คือ ทางแห่งกิเลส และทางแห่งความทุกข์ ความ ลั้เหลว ฉะนั้น การได้มาซึ่งบุญ หรือ ความสำเร้จ เริ่มจากการบริหารมโนะคือใจ และ ปัญญาของตนเสียก่อน
๔. อปายาน (Humility) การถ่อมตน คือการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม อยู่ได้ด้วยจิตใจที่อ่อน น้อมต่อกัน ไม่ปล่อยให้อำนาจแห่งกिल्ฐิมาณะครอบงำ แม้เป็นผู้บริหารก็ควรมีจิตตั้งอยู่ บนความประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ลู่อำนาจแห่งอัตตา จนเป็นที่รังเกียจของผู้อื่น และสังคม ฉะนั้น แม้ความประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนก็ได้ชื่อว่าเป็นบุญ เช่นกัน
๕. เวยยาวัจ (Altruism) การช่วยขวนขวายการช่วยเหลือ การทำบุญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความมีใจเต็มเปี่ยมด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ทำงานสร้างสรรค์ บำเพ็ญ สาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม ซึ่งก็คือมีจิตใจ ของการบริหารสังคมนั้นเอง ผู้บริหารบุญนี้ ย่อมนำพาชีวิตของตนไปสู่ความสำเร้จ
๖. ปัตติทาน (Sharing Goodness) การให้ส่วนบุญ คือการบริหารบุญที่ถูกต้อง ต้องรู้จัก แบ่งปันสิ่งดีงามกับผู้ร่วมงาน และเพื่อนฝูงโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนแต่ฝ่ายเดียว เสมือนการแบ่งรางวัลความสำเร็จของบริษัทองค์กรให้ทั่วกันในทุกพนักงานนั่นเอง

๗. **ปัตตานโมทนา (Sympathetic Joy)** การยินดีในความสุขของผู้อื่น คือการมีจิตใจที่เปิดกว้าง ไม่อิจฉาริษยาผู้อื่น มีจิตพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี การส่งเสริมสนับสนุนผู้กระทำความดีเช่นนี้ ย่อมประสานให้สังคมอยู่ร่วมกันได้ แม้คุณธรรมแห่งจิตพลอยยินดี ก็คือการบริหารบุญไปสู่ความสุขสำเร็จเหมือนกัน
๘. **ธัมมัสสวณะ (Life Long Learning)** การฟังธรรม ชีวิตที่ดีคือการอยู่ด้วยการศึกษา ปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา อยู่ตลอดเวลา ฉะนั้น การบริหารบุญที่ดีต้องมีจิตใจศึกษา ใฝ่รู้ตลอดเวลา และยินดีรับความรู้ใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ โดยไม่มีทิฐิมานะเป็นตัวกั้นการเรียนรู้ เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า การฟังธรรม หรือ การศึกษาธรรม เป็นบุญทั้งบุญที่เป็นส่วนเหตุ และบุญที่เป็นส่วนผล
๙. **ธัมมเทศนา (Knowledge Sharing)** การแสดงธรรม คือการอยู่ในสังคมอย่างสุขสำเร็จนั่น ต้องมีจิตใจของความเป็นกัลยาณมิตร กล่าวคือ มีจิตใจยินดีในการแบ่งปันความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยไม่ปิดบัง เสมือนพระพุทธองค์ที่ทรงสอนด้วยการไม่ซ่อนความรู้ไว้ ฉะนั้น แม้การแสดงธรรม หรือการให้ธรรมทาน ย่อมเป็นบุญ ที่เป็นความสุขสำเร็จ
๑๐. **ทิวชุกัมม (Wholesome Principles)** แปลว่าทำความเห็นให้ตรง คือยึดในหลักการที่ถูกต้องเป็นกุศล ไม่ลุ่มอำนาจแห่งกิเลส การยึดมั่นในหลักการที่ถูกต้องดังเช่นนี้ เป็นปัจจัยสำคัญของการบริหารพัฒนาตนและสังคมไปสู่ความสุขสำเร็จ การที่สังคมเกิดวุ่นวาย ก็เพราะผู้คนในสังคมไม่มี ทิวชุกกรรม คือความเห็น ความเข้าใจที่ถูกหลัก ถูกเกณฑ์ ผู้คนในสังคมมักใช้ความถูกใจเป็นหลักในการตัดสินสิ่งต่าง ๆ

หลักธรรมทั้ง ๑๐ ข้อนี้ เมื่อจะสรุป ก็สามารถสรุปได้ดังนี้ หลักธรรม ๓ ข้อต้นที่ว่าด้วยทาน ศีล ภาวนา เป็นคุณธรรมพื้นฐานเพื่อพัฒนาบริหารตน ส่วนหลักธรรมอีก ๖ ข้อต่อมา เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่การพัฒนาต่อจากตนสู่สังคม เพราะจะก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนหลักธรรมข้อสุดท้าย คือ ทิวชุกัมม นับเป็นหัวใจสำคัญ เป็นทางเลี้ยวของเรือ ที่จะคอยควบคุมทิศทางของการทำบุญให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องตามคลองธรรม ฉะนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้พัฒนาตนด้วยการทำบุญ คือชำระล้างใจในส่วนตนเสียก่อน แล้วจึงก้าวไปสู่การทำบุญด้วยการบริหารหมู่คณะ เพื่อบุญที่สูงขึ้น และทั้งสองขั้นตอนต้องควบคุมไว้ด้วยธรรม คือหลักการและหลักเกณฑ์ที่ถูกต้อง

การปฏิบัติตนตามหลักธรรมแห่งบุญญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการนี้ เป็นหลักการบริหารบุญ ซึ่งจะมีผลทำให้ทั้งตนและสังคมก้าวไปสู่ความสุขสำเร็จ ซึ่งเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า บุญ นั้นเอง เพราะฉะนั้น ผู้ใดมีหลักธรรมแห่งบุญญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการนี้เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ หรือทำความดี ย่อมจะได้ผลเป็นการพัฒนาบริหารตนและสังคม ประเทศชาติ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ได้บุญที่เป็นผลนั่นเอง ดังนั้น บุญ นอกจากเป็นคุณธรรมพื้นฐานแล้ว ยังเป็นกระบวนการ

บริหารนำพาสังคมไปในทางที่ดีเป็นกุศล มีผลเป็นความสุข ความเจริญ เป็นหลักการบริหาร
แนวพุทธที่สมบูรณ์ครบถ้วน เพราะฉะนั้น เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมมาปฏิบัติตนทำบุญ ทำกุศล
ตามหลักของบุญญกิริยาวัตถุ คือที่ตั้งแห่งการทำบุญ ดังที่กล่าวมาแล้ว ย่อมชื่อว่าได้เป็น
ผู้กระทำบุญ ย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน ดังพระพุทธานุชาตที่ตรัสไว้ดังนี้.

การบริหารตนด้วยการทำบุญ ดังที่กล่าวมานี้โดยสังเขป ย่อมชื่อว่าเป็นบุญ คือเป็น
เครื่องชำระฟอกล้าง ชำระฟอกล้างกิเลสที่เป็นมัจฉริยะ ความตระหนี่หวงแหน ที่เป็นโลภะ
ความโลภอยากได้ ทำให้จิตใจบริสุทธิ์สะอาด และกรรมคือการงานที่กระทำออกไปเป็นทาน
คือการให้ ที่ใช้ร่างกายเป็นกายกรรม ใช้วาจาพูดเป็นต้นก็เป็นวจีกรรม และที่มีจิตใจพร้อม
ที่จะให้ เพื่อบุญเคราะห์สงเคราะห์ เพื่อบุชา เพื่อเป็นบุญ เป็นกุศลดังกล่าว เป็นมโนกรรม
เมื่อเป็นดังนี้ก็ชื่อว่าได้กระทำบุญเป็นเครื่องชำระฟอกล้างโลภะมัจฉริยะ สำเร็จด้วยบุญญ
กิริยาวัตถุทั้ง ๑๐ ประการ นี้แลที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ผู้ใฝ่ประโยชน์ ควรศึกษาบุญนี้
แหละ ซึ่งมีผลกว้างขวางยิ่งใหญ่ อำนวยสุขให้ คือควรเจริญทาน ควรพัฒนาความประพฤติ
ที่ซอบธรรม และควรเจริญเมตตาจิต ครั้นเจริญธรรม 3 ประการนี้อันเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิด
ความสุขแล้ว บัณฑิตย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน

มีอรรถาธิบายดังแสดงมา ด้วยประการฉะนี้.